

ЧУЖОРІДНІ ТА КЛЮЧОВІ ВИДИ ССАВЦІВ В ЕКОСИСТЕМАХ: ЗВІТ ПРО РОБОТУ XXIII ТЕРІОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ-СЕМІНАРУ

Наталія Брусенцова

*Національний природний парк «Слобожанський» (сmt Краснокутськ, Україна)
Адреса для зв'язку: E-mail: n_brusentsova@ukr.net*

Alien and keystone mammal species in ecosystems: report on the XXIII Theriological School-Workshop. — **N. Brusentsova.** — The XXIII Theriological school-workshop «Alien and keystone mammal species in ecosystems» was held in 26 September to 1 October 2016. It was organized by the Ukrainian Theriological Society, Slobozhanskyi National Park and Research Institute of Biology at V.N. Karazin Kharkiv National University. In the workshop participated 20 zoologists from 13 institutions at different regions of Ukraine. The workshop was held concerning a few topics: plenary reports, reports and discussions about alien and keystone mammal species, information section, round table discussions and master classes, sightseeing day and «New names in theriology» session. The Odesa was recommended as the venue of the next Theriological School.

Key words: Theriological School, workshop, Slobozhanskyi National Park, Ukraine.

Чужорідні та ключові види ссавців в екосистемах: звіт про роботу XXIII Теріологічної школи-семінару. — **Н. Брусенцова.** — XXIII Теріологічну школу-семінар на тему «Чужорідні та ключові види ссавців в екосистемах» проведено 26 вересня – 1 жовтня 2016 р. Організаторами виступили Українське теріологічне товариство, Національний природний парк «Слобожанський» та Науково-дослідний інститут біології Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Всього у роботі XXIII школи-семінару взяли участь 20 зоологів із 13 установ різних областей України. Семінар проведено у рамках кількох блоків: Блок пленарних доповідей, Блок доповідей та дискусій про чужорідні та ключові види ссавців, Інформаційний блок, Круглі столи та майстер-класи, Експериментальний блок та Сесія «Нові імена в теріології». Місцем проведення наступної Теріошколи рекомендовано місто Одеса.

Ключові слова: Теріологічна школа, семінар, Національний парк «Слобожанський», Україна.

Загальна інформація

XXIII Теріологічну школу-семінар на тему «Чужорідні та ключові види ссавців в екосистемах» проведено 26 вересня – 1 жовтня 2016 р. Організаторами виступили Українське теріологічне товариство НАН України, НПП «Слобожанський» та НДІ біології Харківського національного університету ім. В. Каразіна (організатор від УТТ — Ігор Загороднюк; від НПП «Слобожанський» — Наталя Брусенцова; від НДІ біології ХНУ — Євген Скоробогатов). Місце розміщення учасників — приміщення НПП «Слобожанський» на території Парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Наталіївський», с. Володимирівка (Харківська обл.).

Учасники. Всього у роботі XXIII школи-семінару взяли участь 20 зоологів з різних областей України. Учасники представляли 13 установ, у т. ч.: • природоохоронні установи: НПП «Слобожанський»; Харківський зоологічний парк; НПП «Святі гори»; НПП «Гомільшанські ліси»; • академічні установи: Інститут зоології ім. І. Шмальгаузена, Чорноморський біосферний заповідник, Національний науково-природничий музей НАН України; НДІ біології ХНУ ім. В. Каразіна; • вищі навчальні заклади: Харківський національний університет ім. В. Каразіна; Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка; Сумський державний педагогічний університет; • громадські організації та інші установи: Харківський обласний осередок Національного екоцентру України; турклуб «Слідопити».

Ця школа є третім зібранням на Слобожанщині, перше з яких проведено 1998 року як теріошколу на базі біостанції Харківського університету в Гайдах (Загороднюк та ін., 1999), а наступне — як теріологічна конференція у 2014 р. на базі ХНУ в с. Нестерівка.

Сесії XXIII Теріологічної школи

Блок пленарних доповідей. Вступна сесія XXIII Теріошколи відбулась у Харківському національному університеті ім. В. Каразіна. Були заслухані доповіді І. Загороднюка «Нариси з розвитку школи і товариства» та «Щодо чужорідних видів ссавців в Україні», Н. Брусенцової «Огляд фауни і природних умов НПП «Слобожанський»».

Блок доповідей вступної сесії «Чужорідні види ссавців в екосистемах». Були розглянуті видовий склад та особливості розподілу адвентивної фауни Чорноморського біосферного заповідника НАН України (З. Селюніна) та Національного природного парку «Сколівські бескиди» (Н. Стецула), місце та значення сірого пацюка у природних біотопах Лісостепу (І. Мерзлікін). Особливу увагу приділили організації системи стаціонарних теріологічних досліджень на особливо охоронюваних природних територіях (В. Тимошенко) та сучасним можливостям розподіленого збору теріологічних даних (А. Біатов)

Блок доповідей робочої сесії «Ключові види ссавців в екосистемах». Учасники школи дізнались про чисельність та просторовий розподіл норкових хижих у НПП «Святі гори» (Є. Скубак) та популяцію бобра європейського в НПП «Слобожанський» (Н. Брусенцова).

Блок доповідей робочої сесії «Актуальні дослідження теріофауни». На сесії були представлені доповіді про стан популяції оленевих (Cervidae) у НПП «Слобожанський» (Є. Скоробогатов) та визначення меж сімейних ділянок борсуків за допомогою ГС (Н. Брусенцова).

Сесія «Нові імена в теріології». Заслухано 3 доповіді, які були представлені студентами та аспірантами Харківського національного університету ім. В. Каразіна, Інституту зоології ім. І. Шмальгаузена та Національного науково-природничого музею НАН України. Визнано теми досліджень молодих науковців актуальними та перспективними.

Круглі столи, теренові заняття та майстер-класи

Круглі столи. Проведено три КС, на яких розглянуто питання: 1) наявності чужорідних видів ссавців у природних екосистемах, відсутність їх затвердженого переліку та необхідність активних дій стосовно окремих видів; 2) загальні тенденції зміни фауни; необхідність моніторингу ключових видів та виявлення їх екосистемної ролі; 3) впливу безпритульних тварин на фауністичні комплекси. Окремий КС присвятили дослідженням та збереженню кажанів.

Практично-польові заняття. У супроводі начальника відділу науки НПП «Слобожанський» учасники Теріошколи відвідали екологічну стежку «Мурафська дача», лісові болота та озера Парку і Парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва «Наталіївський». Під час польових виходів проведено заняття з методик обліку мишоподібних гризунів (З. Селюніна, І. Загороднюк, З. Бондаренко), визначення тварин за слідами життєдіяльності (В. Яроцький), дослідження популяції бобра (Є. Скоробогатов). За допомогою павутинних тенет та УЗ-детектора поруч із садибою Парку відбулися демонстраційні відлови та виміри кажанів (С. Ребров).

Майстер-класи. Надзвичайно цікаві тренінги були присвячені вивченню кісткових залишків ссавців (І. Загороднюк, З. Баркасі), визначенню тварин за слідами та виготовленню відбитків слідів (В. Яроцький), а також прижиттєвому дослідженню їжаків (І. Загороднюк).

Підведення підсумків

На підсумковому засіданні учасниками Школи ухвалено пропозицію висловити подяку від Ради товариства директору НПП «Слобожанський» Олександру Мотляху та колективу Парку, колегам з НДІ біології Харківського національного університету ім. В. Каразіна, завідувачу кафедри зоології ХНУ Віктору Токарському за активну участь та сприяння проведенню пленарного засідання 23 Теріошколи, Наталії Брусенцовій та Євгену Скоробогатову за організацію школи-семінару та створення гарних робочих і побутових умов для учасників семінару, Голові Українського теріологічного товариства Ігорю Ємельянову та натхненнику щорічної Школи Ігорю Загороднюку за багаторічну підтримку проведення міжнародних науково-практичних семінарів «Теріологічна Школа».

Учасники Школи обговорили пропозиції до Резолюції та ухвалили її. Місцем проведення наступної Теріошколи рекомендовано місто Одесу.

Резолюція XXIII Теріологічної школи-семінару 2016

1. Щодо зібрання загалом. Визнати роботу XXIII Теріошколи успішною і рекомендувати надалі утримувати частку практичних занять та майстер-класів у обсязі 1/3 програми.

2. Щодо видів-трансформаторів. Визнати важливою подальшу активізацію досліджень чужорідних та ключових видів ссавців як таких, що активно впливають на структуру угруповань та функціонування природних і квазіприродних екосистем, а надто у межах територій та акваторій ПЗФ. Рекомендувати поширювати дослідження і на безпритульних хижих, роль яких у функціонуванні низки природних екосистем є не меншою за роль диких видів.

3. Щодо ключових видів в екосистемах. Звернути особливу увагу науковців на оцінку ролі популяцій ключових видів. Наголосити на необхідності моніторингу ключових видів та аналізу впливів на їх популяції чинників середовища. Систематизувати українську термінологію щодо категорій ключових видів, видів-парасольок тощо, враховуючи досвід інших країн.

4. Щодо чужорідних видів. Рекомендувати Національній академії наук України та Міністерству екології та природних ресурсів затвердити список чужорідних видів ссавців України з урахуванням статусу чужорідності. Доручити Раді товариства підготувати відповідного листа до вищенаведених установ із пропозиціями.

5. Щодо значення відмерлої деревини. Визнати важливе значення відмерлої деревини в екології дрібних хижих ссавців (зокрема, тхора лісового). Наголосити на необхідності при розробці планів збереження рідких та вразливих лісових видів ссавців враховувати заходи, що сприяють наявності відмерлої деревини як складової середовища існування.

6. Щодо наукових досліджень. Відмітити високий організаційний рівень наукової роботи наукового відділу НПП «Слобожанський», як такий, що відповідає теперішнім вимогам та викликам сучасності. Визнати ефективними методи збору та обробки польових даних за допомогою ГІС та інших цифрових технологій.

7. Щодо видання матеріалів. Вітати кроки редакції журналу «Праці Теріологічної школи» у підвищенні якості праць та просуванні видання у напрямку збільшення рівня фаховості видання (редакційна рада, ДАК, англійські компоненти видання, відповідність критеріям Web of Science, ведення сайту тощо). Прийняти та затвердити проекти нових видань журналу «Праці Теріологічної школи», у тому числі поточного тому «Дослідження ссавців» та запланованих випусків, присвячених кажанам та чужорідним і ключовим видам ссавців.

8. Щодо інформаційної роботи. Визнати ефективним досвід зі збору фауністичних даних із залученням волонтерів через соцмережі та особисті контакти. Вітати роботу сайтів «Теріологічна школа» та «УЦОК» і сторінки «Теріологія» в Facebook, контакт-центрів щодо кажанів. Визнати перспективним створення порталу зі збору даних про інвазійні види.

9. Щодо років звірят. Рекомендувати колегам-зоологам активізувати діяльність щодо проведення заходів на підтримку видів-символів. Запропонувати Раді Теріологічної школи обрати їжака видом-символом наступного 2017 року.

10. Щодо наступних шкіл. Розглянути можливості проведення наступних шкіл на Одещині, Запоріжжі, Слов'янщині та Придністров'ї. Рекомендувати у якості перспективних для розгляду теми: «Методи польових досліджень», «Інформаційні технології в накопиченні фауністичної інформації», «Біогеографія та поширення ссавців», «Зміни фенології та чисельності ссавців». Пропонувати терміни проведення шкіл обмежити II–III тижнями вересня.

Література • References

Загороднюк, І., В. Слісаренко, В. Наглов. 1999. П'ята Теріологічна школа-семінар «Історичні зміни фауни та проблеми ведення Літопису природи». *Вестник зоології*, 33, № 4–5: 123–124.

[Zagorodniuk, I., V. Slisarenko, V. Naglov. 1999. Fifth Teriological school-seminar «Historical changes of fauna and the problems of keeping of the Chronicle of Nature». *Vestnik zoologii*, 33, No. 4–5: 123–124. (In Ukrainian)]